

Resiliens-styrking som ressurs i sosialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger

Litteraturstudie

Kandidatnummer: 5031

Diakonhjemmet Høgskole

Bacheloroppgave

Bachelor i Sosialt Arbeid

Kull: SOS11-Heltid

Antall ord: 8794

Dato: 05.05.2014

Innhold

1 INNLEDNING	3
1.1 BAKGRUNN FOR VALG AV TEMA OG AVGRENSNING	3
1.2 PRESENTASJON AV PROBLEMSTILLING	5
1.3 DEFINISJON AV SENTRALE BEGREPER	5
1.4 SOSIALFAGLIG RELEVANS	6
1.5 OPPGAVENS VIDERE DISPOSISJON	6
2 METODE	8
2.1 VALG AV METODE OG FREMGANGSMÅTE	8
2.2 METODE- OG KILDEKRITIKK	9
3 PRESENTASJON AV LITTERATUR	10
3.1 HVA HAR EMF I BAGASJEN.....	10
3.1.1 BARN PÅ FLUKT	10
3.1.2 ET LIV I EKSIL – AVHENGIG OG SELVSTENDIG.....	11
3.2 TILKNYTNING OG TRANSNASJONALE NETTVERK.....	12
3.3 RESILIENS.....	14
3.3.1 RESILIENSFORSKNING	14
3.3.2 RESILIENSAKTORER OG RESILIENS-STYRKING.....	15
3.3.3 RESILIENS I BOFELLESSKAP	16
3.4 SOSIALARBEIDEREN I BOFELLESSKAP.....	16
3.4.1 SOSIALT ARBEID OG DEN GODE RELASJONEN.....	16
3.4.2 PSYKOSOSIALT ARBEID MED EMF.....	17
4 DRØFTING	19
4.1 RESILIENS I BOFELLESSKAP.....	19
4.2. EN BETYDNINGSFULL VOKSENPERSON.....	20
4.3. MESTRING.....	22
4.4 KONTINUITET OG SAMMENHENG.....	23
5 AVSLUTNING	27
LITTERATURLISTE	28

1 Innledning

Enslige mindreårige flyktninger - barn på flukt uten følge av foreldre eller andre med foreldreansvar i Norge (NOU 2011:10:31). Denne gruppen har de siste årene fått økt oppmerksomhet både i media og i ulike fagmiljø (St.meld. nr 27 (2011-2012):17). Å måtte flykte fra sin familie og sitt hjemland, vil oppleves traumatisk og svært vanskelig for mange. Det at barna i tillegg har gjennomført en ofte farlig reise – uten sine biologiske foreldre, plasserer dem i en utsatt kategori. Tidligere hadde vi barnevandrere i Norge. Kan det tenkes at disse enslige mindreårige flyktningbarna fra noen perspektiv kan sies å være vår tids barnevandrere? De kommer fra ulike bakgrunner og kulturer. Situasjonene de flykter fra er forskjellige. Men ofte vil bagasjen inneholde mange av de samme elementene. Vonde minner, opplevde tap, separasjon, mye sorg og smerte (Brunvatne 2006:237).

I tillegg til denne bagasjen, vil mange utfordringer møte barna også i Norge, i en tilstand hvor de er langt unna sin opprinnelige familie og oppvekstmiljø. I denne oppgaven vil jeg fokusere på de faktorene som gjør at unge som gjennomgår traumatiske situasjoner, likevel klarer seg relativt bra. Tema for denne bacheloroppgaven er resiliens-styrking i arbeidet med enslige mindreårige flyktninger, med fokus på hvordan vi i rollen som sosialarbeidere i bofellesskap kan bidra til en positiv utvikling hos beboerne.

1.1 Bakgrunn for valg av tema og avgrensning

Temaet enslige mindreårige flyktninger og deres livssituasjon i Norge, er et tema jeg har fått interesse for de siste årene, og har lyst til å lære enda mer om. Min motivasjon for å skrive om temaet er både faglig og personlig. Personlig har jeg blitt kjent med noen ungdommer som bor i bofellesskap for enslige mindreårige flyktninger. Det å få høre deres synspunkter og tanker, har gjort noe med meg, og skapt et ønske i meg om å gjøre en innsats for denne gruppen som FN's høykommissær for flyktninger karakteriserer som den mest sårbare innvandrerguppen (Oppedal m.fl. 2011:8:9).

Faglig sett vurderer jeg temaet som høyaktuelt i dagens samfunn. Asyl- og flyktning-situasjonen rundt om i verden endrer seg stadig, og nye kriser dukker opp. Det er viktig å forsøke å få til en god intervensjon i møte med den sårbare gruppen som enslige mindreårige flyktninger er, og ikke minst i møte med den enkelte ungdom. Når vi snakker om sårbare grupper, er det lett å glemme

alle ressursene de sitter inne med. Jeg ønsket derfor at denne oppgaven skulle ha et positivt og fremtidsrettet fokus, hvor vi retter søkelyset på hvordan vi kan tilrettelegge for deres sterke sider, og hvordan deres potensial kan bli utnyttet. Et annet mål var å belyse hvordan en gjenopprettingsprosess kan ta plass i flyktningbarnas liv. Dermed kom jeg frem til at resiliens-teori skulle ha en sentral plass i denne oppgaven.

Mitt utgangspunkt var at jeg ville skrive om flyktninger. Flere faktorer medvirket til at det ble enslige mindreårige, i aldersgruppen 15 til 18 år. Blant annet er det momenter ved det å være barn/ungdom som gjør meg nysgjerrig, og som jeg tror er viktig å ha kunnskap om. Enkelte ungdommer vil få det vi kaller «midlertidig oppholdstillatelse», som varer til de er 18 år. Situasjonen vil være ekstra krevende for disse. Denne oppgaven tar derimot for seg arbeid blant enslige mindreårige asylsøkere som har fått «permanent oppholdstillatelse», og enslige mindreårige som kom som overføringsflyktninger via FN-systemet. Felles er at de er bosatt i en kommune. Dette valget har jeg gjort på bakgrunn av de begrensede rettighetene ungdommer har før innvilget oppholdstillatelse, og fordi usikkerhet rundt videre opphold skaper ekstra utfordringer i resiliens-prosessen. Jeg ser absolutt nødvendigheten av å sette igang en type intervensjon så tidlig som mulig, men velger i denne oppgaven å fokusere på det helbredende og forebyggende arbeidet som foregår etter permanent oppholdstillatelse og bosetting.

Det er opp til hver enkelt kommune hvilke boløsninger de tilbyr. De mest vanlige plasseringsmåtene er hybel uten tilsyn, bofellesskap, familieplassering og barneverninstitusjon (Eide 2012b:20). Jeg har valgt å fokusere på bofellesskap. Jeg vil se på hvordan ansatte her kan overføre kunnskap om resiliens til arbeidet med ungdommene. Relasjonskompetanse – hvordan en god relasjon skapes og opprettholdes, er grunnleggende temaer i sosialt arbeid. Jeg ønsket derfor at denne oppgaven skulle gjenspeile dette faktum, ved å ha et sterkt fokus på selve relasjonen mellom sosialarbeider og flyktning-ungdom. Jeg velger videre å avgrense til å se på forhold som en sosialarbeider relativt direkte kan være med å påvirke. Det er mange interessante områder jeg kommer i kontakt med i oppgaven, som kunne vært tatt opp og drøftet i egne oppgaver. Eksempler på slike forhold er lover og rammene rundt bofellesskapet, bemanning, skolesituasjon, boligens beliggenhet, økonomi, antall beboere, psykiske lidelser osv. Disse temaene har jeg likevel valgt bort i denne oppgaven, mens enkelte forhold vil bli kort belyst for å gi et helhetssyn på tilværelsen i bofellesskapet.

1.2 Presentasjon av problemstilling

Problemstillingen for bacheloroppgaven lyder slik:

Hvordan kan sosialarbeidere i bofellesskap for enslige mindreårige flyktninger bruke kunnskap om resiliens-styrking i arbeidet med ungdommene?

Den problemstillingen jeg har valgt er det Jacobsen (2010:44) kaller en «utforskende problemstilling». Formålet med denne typen problemstilling er å få en dypere forståelse av et fenomen, og se hva slags sammenhenger vi eventuelt kan avsløre. Her vil jeg forsøke å bringe fram en forståelse av de enslige mindreårige flyktningenes situasjon i bofellesskap. Via denne forståelsen kan vi søke svar på hvordan vi som sosialarbeidere best kan intervenere i ungdommenes liv, for å bygge en trygg identitet og skape en ramme hvor resiliens kan ta form i ungdommenes liv i et nytt hjemland.

1.3 Definisjon av sentrale begreper

Enslig mindreårig: Jeg har valgt å bruke UDI sin definisjon av begrepet enslig mindreårig (EM): «Asylsøkere og flyktninger under 18 år, uten foreldre eller andre med foreldreansvar i Norge» (UDI 2001). Asylsøkere som har fått opphold omtales av UDI som flyktninger. I oppgaven anvender jeg hovedsaklig begrepet EMF (Enslig Mindreårig Flyktning). Begrepet EMA (Enslig Mindreårig Asylsøker) kan være et mer brukt begrep innen sosialt arbeid. Jeg velger likevel å ikke benytte det i denne oppgaven, siden fokus for oppgaven vil ligge på de som har fått innvilget oppholdstillatelse.

Resiliens: Begrepet «resiliens» er hentet fra fysikkfaget, og betegner den egenskapen et objekt har til å komme tilbake til sitt utgangspunkt etter å ha vært strukket og bøyd. Dersom vi overfører begrepet på mennesker, beskriver ordet «resilient» personer som har vært utsatt for en eller annen form for sterk belastning i livet, men som likevel virker å komme tilbake til sitt utgangspunkt, uten varige mén. Begrepet resiliens betegner altså de prosesser og faktorer i omgivelsene og i individet selv, som gjør at en person kommer seg gjennom risikosituasjoner uten store belastninger (Waaktaar og Christie 2000:17).

Bofellesskap: Et bofellesskap er et fellesskap av 3-5 ungdommer som bor sammen. Det kan bo ungdommer som har kommet som overføringsflyktninger her, men de fleste har ankommet som EMA, og har nå fått lovlig oppholdstillatelse i Norge. De har dermed blitt plassert i bofellesskapet i en av Norges kommuner. I dette bofellesskapet er det døgnbemanning, eller turnusordning etter behov (IMDI 2014).

1.4 Sosiofaglig relevans

Problemstillingen er relevant for sosialt arbeid av mange grunner. For det første vil mange sosialarbeidere direkte møte klienter som er i kategorien EMF, eller som har vært der tidligere. En del sosialarbeidere vil være ansatt i slike bofellesskap som jeg fokuserer på i denne oppgaven. I tillegg vil mange sosialarbeidere jobbe med EMF som ansatt i NAV, barnevernet, på skoler, ungdomsklubber, i barne- og ungdomspsykiatrien, på asylmottak og andre steder hvor en vil komme i direkte eller indirekte kontakt med denne gruppen. Det er derfor viktig å ha en viss kjennskap til hvilke prosesser disse ungdommene har gjennomgått. Det er et betydelig antall mennesker som ankommer Norge som enslige mindreårige hvert år. I 2013 søkte 1070 EM om asyl i Norge (UDI 2014). Hvordan møte disse, og gi de et fullverdig psykisk og fysisk tilbud, vil være en viktig problemstilling for oss sosialarbeidere framover.

EMF er en særlig sårbar gruppe i samfunnet vårt, blant annet på grunn av opplevd krig, vold, overgrep, flukt, tap og sorg, og at de befinner seg i et ukjent og fremmed land. Ifølge FO's yrkesetiske grunnlagsdokument (FO 2002) skal sosionomer blant annet ha solidaritet for utsatte grupper og jobbe for å skape livskvalitet for alle. Videre er psykososialt arbeid med barn og unge en betydningsfull del av sosialt arbeid. Diakonhjemmet Høgskole har blant annet en egen videreutdanning innen psykososialt arbeid. Dette viser viktigheten av fagfeltet.

1.5 Oppgavens videre disposisjon

I kapittel 2 vil jeg gjøre rede for valg av metode og kilder som jeg har valgt å bruke i arbeidet med denne oppgaven. Jeg vil også redegjøre for metode- og kildekritikk. I kapittel 3 vil jeg presentere litteraturen som jeg bygger oppgaven min på. Jeg har valgt å dele teori-kapittelet i tre hoveddeler. Først vil jeg si litt generelt om EMF og deres bakgrunn, for å få en større forståelse av hvem denne gruppen er. Deretter vil jeg gjøre rede for teori rundt resiliens og

resiliens-forsterking som vil stå sentralt i denne oppgaven. I den siste delen i dette kapittelet vil jeg gjøre rede for sosialarbeiderens rolle, og bofellesskapet som ramme for sosialarbeiderens innsats. I kapittel 4 vil jeg drøfte problemstillingen min opp mot det jeg har funnet og presentert av teori. Drøftningskapittelet deler jeg inn i fire deler. Først vil jeg ta for meg bofellesskapet generelt, og se om det er et egnet sted for resiliensfremming. Deretter ser jeg på tre av de sterkeste resiliensfaktorene jeg har funnet, nemlig mestring, en betydningsfull voksenkontakt og kontinuitet/sammenheng. Her drøfter jeg hvordan disse kan bli gitt plass i bofellesskapet. Kapittel 5 vil være et avsluttende kapittel der jeg vil oppsummere og konkludere oppgaven.

2 Metode

I dette metode-kapittelet vil jeg gjøre rede for valg av metode og fremgangsmåte, og videre utføre metode – og kildekritikk.

2.1 Valg av metode og fremgangsmåte

Metoden som er anvendt i denne oppgaven kalles litteraturstudie. Det vil si en orientering, granskning og tolkning av litteraturen som finnes om et bestemt temaområde. Målet i en slik oppgave vil være å få en økt forståelse innen et tema, eller å avdekke noe en synes burde forbedres (Jacobsen 2010:54, Dalland 2012:223). Denne typen studie er relevant og lett å ta i bruk, i den forstand at en sparer mye tid i forhold til selv å gå ut og samle inn data. Etter gjennomført litteratursøk kan en enkelt velge ut den litteraturen en vil benytte seg av i sin studie. Blant forskningsrapportene jeg har sett på i oppgaven, benyttes det både kvalitativ og kvantitativ tilnærming. Dette vil si både et intensivt og ekstensivt design (Jacobsen 2010:25).

Litteraturen som er anvendt i denne oppgaven, har jeg hovedsaklig funnet fram til ved bruk av søkemotoren BIBSYS. Da har jeg brukt søkeordene *enslige mindreårige*, *asylsøkere*, *flyktninger*, *resiliens*, *asylsøkere + psykisk helse*, *mindreårige + resiliens*, *bofellesskap*, *enslige mindreårige + bofellesskap* i tillegg til også å gjennomføre søk på de nevnte begrepene på engelsk. Jeg valgte disse søkeordene fordi jeg ville styre søket mitt i en viss retning, samtidig som jeg ønsket å finne litteratur som kunne gi meg en bred innføring og bakgrunnsinformasjon om beboerne. Ved å gå gjennom litteraturlistene i de mest sentrale fagbøkene, har jeg også funnet mye interessant forskning og litteratur, som jeg ikke fanget opp med min søkning i databasen.

Jeg har valgt ut en fagbok som hovedkilde når det gjelder psykososialt arbeid med EMF i bofellesskap; «Barn på flukt» med Kjetil Eide som redaktør (Eide 2012a). Videre har jeg også hentet stoff fra mange andre fagbøker og forskningsartikler. I tillegg til litteraturen jeg har funnet gjennom BIBSYS, har jeg benyttet meg av informasjon fra nettsidene til UDI, Regjeringen, Flyktningshjelpen og Folkehelseinstituttet. All litteratur som er valgt, er tatt med på grunnlag av at jeg vurderer den som relevant for arbeidet med å belyse bacheloroppgavens problemstilling.

2.2 Metode- og kildekritikk

Et litteraturstudie er i mange tilfeller en relevant og god måte å fremskaffe informasjon på. Det finnes likevel noen ulemper ved bruk av metoden. Forskningsresultatene vi gjennomgår kan være farget av faktorer som forskernes egne skjulte motiver, måten forskerne har utført datainnsamlingene på og hvordan tolkning, analyse og publisering av forskningsresultatene har blitt gjort. Jeg har forsøkt, så langt det lot seg gjøre, å anvende primærlitteratur. Dette har vært en utfordring, siden mye faglitteratur er sekundærlitteratur. Jeg har enkelte steder valgt å ta med slik litteratur, selv om dette kan medføre at tolkning og oversettelse har endret på det opprinnelige perspektivet (Dalland 2012:73). Jeg har brukt en del empiri fra undersøkelser i praksisfeltet. Her ser jeg at utfordringer i studiene av EMF kan være å få et representativt utvalg og problemer knyttet til språk (Eide og Broch 2010:63). Det er også mulig at dataene som forskeren samler inn, har til hensikt å brukes i en annen sammenheng enn den jeg anvender dem i nå. Eksempel på dette kan være rapporten til Lidén m.fl. (2013) og kapittelet til Bengtson og Ruud (2012), som begge primært omhandler levekår i mottaksfasen. Likevel har jeg valgt å anvende litteraturen, vel vitende om at overføring av kunnskap til mitt studie av bosettingsfasen må skje med varsomhet.

Ser vi på litteraturen jeg har anvent om resiliens, oppdager vi raskt at mye av resiliensforskningen vi har å fremvise hovedsaklig er knyttet til unge barn. Noen av mine kilder kan dermed snakke primært om unge barn, mens jeg forsøker å gjøre disse forskningsresultatene aktuelle også i psykososialt arbeid med eldre barn. Denne overføringen av kunnskap fra andre sammenhenger kan utgjøre en svakhet ved oppgaven. Jeg har likevel valgt å ta med et utvalg av slik litteratur, fordi jeg mener det kan belyse viktige sider ved min problemstilling. Når det gjelder innsamlingene av datagrunnlaget for forskningsartiklene, er det enkelte momenter vi kan stille oss kritiske til. Intervjuene som går på flyktningenes opplevde mestring av livet i Norge, vil for eksempel stå i fare for å fange opp de svarene ungdommene antar de norske forskerne ønsker å høre.

Jeg har som utgangspunkt forsøkt å finne så ny litteratur som mulig, og helst fra de siste 10 år, altså etter 2004. Her måtte jeg velge selektivt, for å unngå at viktig informasjon har utgått på dato. Der hvor nyere litteratur om et tema ikke var å oppdrive, har jeg valgt å ta med enkelte kilder av eldre dato. Her ble jeg da nødt til å være ekstra kritisk til kildene, og dobbeltsjekke informasjonen.

3 Presentasjon av litteratur

Jeg vil i dette kapittelet presentere litteraturen som vil være grunnlaget for drøftingen i kapittel 4.

3.1 Hva har EMF i bagasjen?

3.1.1 Barn på flukt

FN's høykommissær for flyktninger (UNHCR) anslår ifølge Watters (2012:48) at halvparten av verdens flyktninger er barn. De færreste barn som søker asyl får status som flyktning, og opphold ut fra utlendingsloven §28. De fleste får opphold på grunn av sterke menneskelige hensyn, eller særlig tilknytning til riket, etter utlendingsloven §38 (Stang 2012:109).

Felles for alle EMF er at de er, eller har vært på flukt. Flukt-situasjonen innebærer for mange flyktningbarn å bli påført både fysisk og psykisk belastning. Risikoen for overgrep er stor, spesielt for de som reiser alene. Mange vil kjenne på en frykt og angstfølelse. (Brunvatne 2006:237). EMF er likevel en heterogen gruppe, og erfaringer og opplevelser vil dermed være av svært ulik karakter (Eide og Lidén 2012:181). Hvor lang tid selve flukten tok, vil variere mye, men gjennomsnittlig tid fra barna forlot foreldrene til de ankom Norge var 1,6 år, ifølge UngKul-undersøkelsen gjennomført av Brit Oppedal (IMDI 2009).

De aller fleste EMF kommer fra fattige og konfliktfylte land i Afrika og Asia (UDI 2014). Det finnes ulike måter å forstå barnas reise eller flukt på. Watters (2008:9) tar opp dette temaet, og presenterer 4 ulike migrasjons-perspektiver: Pull/push-teorier, migrasjons-system-teorier, transnasjonal-teori og et historisk-strukturelt perspektiv (ibid.). Watters (2012:49) peker på viktigheten av den historisk-strukturelle tilnærmingen for å få en riktig forståelse av den globale forflytningen av barn og unge. Det akademiske perspektivet på migrasjonsprosessen har lenge vært at kjedemigrasjon foregår ved at voksne familiemedlemmer reiser i forveien, for å etablere en trygg base for barna. Watters peker på at barna stadig oftere spiller en hovedrolle i migrasjonsprosessen. Dermed blir barna selv pionerer som må kjempe seg fram i et nytt landskap (ibid.). Cecilie Øien (2010) har også forsket på EMF og migrasjon. Hun fant at årsakene til barnas flukt som oftest var en kombinasjon av ytre faktorer - slik som krig, fattigdom, mangel på arbeid osv, og et ønske om et bedre liv og muligheten for sosial mobilitet.

3.1.2 Et liv i eksil – avhengig og selvstendig

EMF som bor i Norge lever i eksil. Å leve i eksil vil si å leve i en annen kulturell kontekst enn den man er oppvokst i (Brunvatne 2006:182). Brunvatne påpeker at eventuelle traumatiske opplevelser fra hjemlandet blir supplert av savn, sorg og mangel på relevant kulturell og språklig kompetanse. Et av de tapene som blir tydeligst i eksil er nettopp tap av et hjem. Ikke bare i form av et hus eller sted, men som Varvin (2003:167) sier: «et område der livet utfolder seg, der barn vokser opp, der man sover og elsker, der man deler og har et forhold til sine nærmeste». Brunvatne sier at en flyktning kan føle han har mistet noe av sitt livsgrunnlag, og noe av sitt eksistensielle ståsted. Dette er et tap som er vanskelig å erstatte (Brunvatne 2006:183). Tap og savn av materielle forhold vil prege barna i eksil. Likevel viser en rapport fra Folkehelseinstituttet (Oppedal m.fl. 2011) at det først og fremst er savn av menneskelige relasjoner som rammer barnas liv i eksil hardest. 66 % av ungdommene som ble intervjuet oppgav at de hadde problemer i hverdagen, som var knyttet til savn av familiemedlemmer og ensomhet.

En annen rapport fra Folkehelseinstituttet – «Avhengig og Selvstendig» (Oppedal m.fl. 2009), viser at mange EMF opplever en dobbelthet i eksil, mellom å være avhengig og selvstendig på samme tid. I de prosesser de har vært igjennom- i sitt hjemland og på flukt, har de måttet stole på egne krefter, i en slik grad at mange har kjent på voksenrollen allerede som barn. Ved ankomst til Norge tar livet en ny vending. Man blir plassert i asylmottak, og blir en del av et system hvor man ikke har mye selvstendighet, men snarere er avhengig av institusjonen (ibid). I de neste stegene for å lære samfunnet å kjenne, må en lære nytt språk, nye normer og andre krav. Her vil mange kunne føle seg liten og avhengig av hjelp.

Når enslige mindreårige asylsøkere har fått innvilget oppholdstillatelse, skal kommunen barnet kommer til, ifølge barnevernloven, vurdere den enkeltes behov i forhold til hensiktsmessig botiltak. Kommunene praktiserer ulikt i forhold til hvem som har ansvaret for bosettingen, men som regel er det enten flyktningtjenesten eller barneverntjenesten (Oppedal m.fl. 2009). Det tilbys ulike typer omsorgsløsninger, og for dem over 15 år er bofellesskap med ansatte i turnus et mye brukt alternativ (IMDI 2014).

Nasjonal strategiplan for arbeid og psykisk helse, 2007–2012 sier: «God psykisk helse er å ha evne til å mestre tanker, følelser og atferd, og til å tilpasse seg endringer og håndtere

motgang.» (Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet 2007:6). En del flyktning-ungdommer vil ut fra denne definisjonen ha god psykisk helse. Andre vil være plaget med psykisk u-helse i flere år etter ankomst til Norge. De plagene EMF sliter med, vil for mange også fortsette etter at bosettingen har funnet sted. Rapporten ”Avhengig og selvstendig” av Oppedal m.fl. (2009) omhandler EMF bosatt i Norge fra år 2000 til 2008, og deres psykiske helse. Rapporten bygger på svarene 325 EMF oppgav i et spørreskjema, samt kvalitativt intervju med 52 av dem. Her kommer det frem at 60% av jentene og 52% av guttene har så sterke symptomer på depresjon at de vil trenge hjelpe- og støttetiltak (ibid:18).

Mange har også posttraumatiske plager: 61% oppgir at de fortsatt har plagsomme minner fra krigsopplevelser, og 47% oppgir å være plaget av mareritt. Kun 30% av de plagede av posttraumatiske lidelser har vært hos lege eller psykolog de siste tre månedene (ibid.). Funn av Oppedal m.fl. (2011:26) viser at mange ungdommer ikke synes det er noe vits i å prate med noen om problemene, fordi det uansett ikke hjelper. Denne holdningen gjenfinner vi i mye litteratur om EMF, og betegnelsen «tause» er ofte brukt (ibid.). I rapporten vises det til Hjelde sin studie av denne tausheten, fra 2004. Her kommer det frem at ungdommene viser vegring mot å inngå nære, personlige relasjoner, spesielt med voksne. Hjelde argumenterer for at tausheten er knyttet til alder og identitet, tilpasning og til traumatiske opplevelser (Oppedal m.fl. 2009:26).

3.2 Tilknytning og transnasjonale nettverk

Tilknytningsteori som peker på behovet for *emosjonell tilknytning* til en eller flere signifikante personer, har fått allmenn oppslutning. Ada Engebrigtsen kommenterer at Kahn og Antonucci (1980) utvidet betydningen av begrepet ved å inkludere mellommenneskelig tilknytning på forskjellige sosiale arenaer gjennom hele livet (Engebrigtsen 2012:172). I forskningen rundt tilknytning, er Kahn og Antonucci opptatt av å fokusere på nåtidens relasjoner og erfaringer, for å forstå et individs psykososiale mestring. Særlig legger de vekt på betydningen av sosial støtte og støttende nettverk under forandringsprosesser. Engebrigtsen trekker linjen videre, og hevder forskningen har dokumentert at behovet for sosial støtte er særlig sterkt når personer opplever brudd og endringer i primære relasjoner (ibid). Uforutsette og omfattende forandringer kan forårsake stress som fører til alvorlig

sykdom mentalt og fysisk. I slike faser av livet kan sosial støtte fungere som en buffer mellom akutt stress, engstelse, og sykdom (ibid.)

Det er stor forskjell på migrantbarnas nettverk, og mange ungdommer har liten eller ingen kontakt med familien i hjemlandet (Engebrigtsen 2012:176). Rapporten «Avhengig og selvstendig» fra Folkehelseinstituttet viser at 2/3 av alenebarna i undersøkelsen er redde for hva som kan ha skjedd med foreldrene deres i hjemlandet (Oppedal m.fl. 2009). Engebrigtsen skriver at rapporter fra blant annet Eide (2000) og Andersson (1994) tyder på at barn som ikke har kontakt med sine familier i hjemlandet har større psykososiale problemer enn andre migrantbarn i eksil (Engebrigtsen 2012:176). En studie av Jim Wade fra England (referert fra Eide 2012c:68) viser at det ble gjort lite for å hjelpe EMF med å opprettholde kontakten med et etnisk minoritetsmiljø. I mottaksfasen kan frykt for avslag på asylsøknaden medføre at EMF ikke ønsker å snakke om kontakten med familien (ibid:72). De forteller gjerne det Eide kaller tynne historier, og taushet er normalt i denne fasen. Hjelperollen består ifølge Eide i stor grad av å la barna fortelle de tykke historiene, i all sin kompleksitet. Disse historiene om familienettverk vil gjerne komme mer frem etter at bosetting har funnet sted (ibid:73). Respekten for ungdommenes kulturelle identitet skal være et viktig tema i sosialt arbeid med de enslige mindreårige. I tillegg til forskning som dokumenterer viktigheten av emnet (Kohli 2007), finner vi respekt for kulturell identitet omtalt og presisert i sentrale policy-dokumenter som Europaprogrammets «Erklæring om god praksis» (UNHCR m.fl. 2009).

Barneflyktninger befinner seg i en livssituasjon som gjør teori om tilknytning og nettverk spesielt relevante. De er i en alder hvor de gjennomgår viktige modningsprosesser psykisk og fysisk, og nye sosiale roller blir tildelt. Mange av disse barna er migranter på grunn av krig, fattigdom, brudd og dramatiske hendelser som har ødelagt og brutt opp både de primære og sekundære nettverkene de hadde. Kahn og Antonucci snakker om nettverk som følger den enkelte gjennom ulike livsfaser, og illustrerer dem med metaforen *konvoier* (Engebrigtsen 2012:173). Disse konvoiene vil, som navnet tilsier, være «støtteskip» som følger og beskytter det sårbare skipet gjennom en «krigssone». Selv om mange EMF ikke har den nære kontakten med familie i hjemlandet, finnes det også en del som klarer å opprettholde denne kontakten. På denne måten kan en slags fjernoppdragelse, i samarbeid med lokale, etniske nettverk, virke som en kontinuitet av den primære konvoien (ibid:175).

3.3 Resiliens

3.3.1 Resiliensforskning

Resiliensforskning er en gren av epidemiologisk risikoforskning (Waaktaar og Christie 2000:18). I risikoforskningen kartlegges det hvordan ulike typer stressfaktorer spiller inn på menneskers fungering. Erfaring og forskning fra de siste tiårene har vist at det finnes personer som gjennomgår forferdelige og traumatiske opplevelser, men som likevel kommer seg gjennom dem uten vedvarende psykiske plager. Disse vil da være istand til å gjenoppta normale aktiviteter igjen, etter en tid. Forskning på denne gjenopprettings-prosessen kalles resiliensforskning, og har et spesielt fokus på utvikling hos barn som har vært utsatt for traumatiske hendelser eller utviklingstruende situasjoner over tid (Havnen 2013:29).

Resiliens dreier seg i vår sammenheng kort oppsummert om motstandskraft mot å utvikle psykiske problemer (Borge 2010:12). Borge utdyper at resiliens handler om både en «psykisk spenst» - en engangs tilbakevending og gjenopprettingsprosess, men også om prosesser som gjentar seg. Videre er det ikke snakk om én type risiko eller én type resiliens. Resiliensen vil variere i form av grader av psykisk velvære, og mennesker kan være resiliente overfor noen typer miljørisiko, men ikke overfor andre (ibid:157). Psykososialt arbeid knyttet til resiliens har ofte to tilnærminger. På den ene siden å redusere risiko, og på den andre å styrke prosesser som mer direkte fremmer resiliens (ibid:14). Et kjapt blick på resiliensforskningen viser at to begrepssett står sentralt: Risikofaktorer og resiliensfaktorer (også kalt beskyttelsesfaktorer) (Waaktaar og Christie 2000, Borge 2010). Risikofaktorer er momenter som øker risikoen for utvikling av psykisk u-helse (Borge 2010:50). I situasjoner hvor flere risikofaktorer opererer samtidig, kalles det for kumulativ risiko (ibid:59). EMF bærer på en slik kumulativ risiko, og det er denne som gjør dem ekstra sårbare. Resiliensfaktorer er de faktorer som beskytter mot psykiske lidelser (Borge 2007:30)

3.3.2 Resiliensfaktorer og resiliens-styrking

Det finnes et vidt spekter både av riskofaktorer og resiliensfaktorer. Waaktaar og Christie deler resiliensfaktorene inn i tre hovedkategorier: Individuelle-, familiemessige- og nettverksrelaterte resiliensfaktorer (Waaktaar og Christie 2000:20). Resiliens kan styrkes både før, under og etter belastning (Waaktaar, Torgersen og Christie 2007:121). Dette innebærer styrking av, og tilrettelegging for resiliensfaktorer. Medfødte ressurser hos den enkelte, som fysiske, følelsesmessige og intellektuelle ressurser, vil være signifikante faktorer for resiliens

(ibid:119). Det samme vil et godt foreldre-barn-samspill i tidlig spedbarnsalder (Bengtson og Ruud 2012:189). Alle disse faktorerene avgjøres allerede i tidlig barndom, og er ikke mulig å endre på siden. Jeg vil nå trekke frem noen faktorer som har relevans for det livet som leves i bofellesskap, og som det faktisk er mulig å intervenere ovenfor:

Det å mestre tilværelsen - i form av å ha ferdigheter, å være sosial kompetent, og å kunne takle stress er sentralt i utviklingen av selvoppfattelse, autonomiutvikling og følelse av egenverdi (Bengtson og Ruud 2012:188). For en del barn blir belastningene gjennom krisetiden for stor, og forstyrrelser i psykisk og fysisk utvikling blir resultatet. Men for de som klarer å mestre situasjonen, og opplever en viss kontroll over eget liv, kan det utvikle seg selvtillit og trygghet. Kognitiv kapasitet, kreativitet, hobbyer og interesser er også eksempler på individuelle egenskaper som dytter i riktig retning når livet blir utfordrende (ibid:189). Hvilken mening man tillegger traumatiske hendelser viser seg å være viktig for hvordan man kan leve med det som har hendt (Borge 2010:135). Religiøs tro vil her kunne ha en effekt, og dermed være en viktig beskyttelsesfaktor (ibid.). Et sentralt begrep som betegner den røde tråden i livet er Antonovskys «sence of coherence» - opplevelse av sammenheng og kontinuitet (Antonovsky 1988). Denne opplevelsen består ifølge Antonovsky av tre elementer: Opplevelsen av at livet er forståelig, håndterbart og meningsfullt (ibid.). Familiemessige resiliensfaktorer som kan ha overføringsverdi til arbeid i bofellesskap er det å ha faste strukturer, regler, ritualer, grenser, sterke slektsbånd og felles verdioppfatninger i hjemmet (Waaktaar og Christie 2000:22). Blant resiliensfaktorer i personens nettverk legges det vekt på minst én betydningsfull person som har brydd seg reelt om barnet gjennom oppveksten. Dersom en har en gruppetilhørighet med jevnaldrende, er dette også positivt for motstandsdyktigheten (Bengtson og Ruud 2012:189).

3.3.3 Resiliens i bofellesskap

Eksiltilværelsen innebærer store omveltninger i livene til EMF. Disse omveltningene rammer på mange nivå - praktisk og materielt, men ikke minst menneskelig. Flyktningenes liv inneholder ofte en lang rekke med brudd. De har brutt med familie, venner, hjemlandets kultur osv. Eksiltilværelsen vil preges av dette, men innebærer også mange møter med nye levesett, normer, verdier, språk og klima. Aleksandra Ålund viste i 1991 (referert fra Berg 2012:217) at det ikke nødvendigvis er en sterk motsetning mellom brudd og kontinuitet. Hun

hevder det er mulig å bygge en bro mellom fortid og nåtid. På denne måten vil det skapes en ny form for kontinuitet.

I et bofellesskap arbeider sosialarbeideren med ulike former for nettverksarbeid og arbeid for å øke ungdommenes sosiale kapital (ibid:210). Putnam introduserer begrepene «bridging» og «bonding» - ulike former for tilknytning (Putnam 2000). Kort sagt snakker vi om bonding når det gjelder relasjoner til mennesker som er like en selv. Likheterne kan bestå i alder, etnisitet, religion, opplevelser osv. I et bofellesskap vil de sosiale båndene («bonding capital») til de andre i fellesskapet være en viktig side å utvikle. Samtidig skal sosialarbeideren legge til rette for at «bridging capital» tar form i ungdommene. Bridging capital vil si bygging av broer som knytter sammen EMF med mennesker fra andre sammenhenger enn de selv kommer fra. Dette kan for eksempel være skolekamerater, naboer eller noen på fotball-laget. Dette arbeidet vil foregå i samarbeid med skole, fritidsarenaer og andre instanser. Berg (2012:210) peker på funn som tyder på at sterke bånd til andre innad i sin egen etniske gruppe, ofte kan være et nødvendig grunnlag for videre relasjoner til mennesker utenfor gruppen.

3.4 Sosialarbeideren i bofellesskap

3.4.1 Sosialt arbeid og den gode relasjonen

I sosialt arbeid legges det stor vekt på *relasjonen* mellom klient og sosialarbeider. International Federation of Social Workers (IFSW) vedtok i 1994 en erklæring om etiske prinsipper i sosialt arbeid. Her konkretiseres 5 menneskelige verdier som må ligge til grunn for etablering av en etisk og faglig basert relasjon mellom klient og yrkesutøver – tillit, åpenhet, redelighet, omsorg og nestekjærlighet (Kokkinn 2005:85). Særlig i psykososialt arbeid vil måten relasjonen utvikler seg på, ha stor betydning for hvordan utfallet blir (Aamodt 1997:31). Aamodt foretok en undersøkelse blant sosialarbeidere og klienter, for å finne ut hva som lå i begrepet *en god relasjon*. Resultatene hennes viser at en viktig forutsetning for å bygge en god relasjon er «innlevelse og anerkjennelse i en gjensidig likeverdig relasjon» (ibid:185). Empati, respekt og ekthet er helt nødvendig for at klienten skal kunne tro på sosialarbeideren, og dermed bygge opp den bærende relasjonen som må til før endringen kan finne sted. Klarer vi å etablere en slik tillitsfull relasjon, kan sosialarbeideren bli det Kokkin (2005:130) kaller «den betydningsfulle andre» for

ungdommene. Skal dette skje, må sosialarbeideren ifølge Kokkin anstrenge seg både kognitivt og affektivt, for å vinne tillitt.

Dersom en ikke klarer å skape denne tillitsrelasjonen, vil ikke ungdommene fullt ut kunne ta i bruk sine kunnskaper, ressurser og muligheter (Aamodt 1997:185). Dette vil igjen føre til at viktige endringsprosesser ikke blir igangsatt i klientens liv. Aamodt introduserer her begrepet *anerkjennelse* som et kjernebegrep i sosialt arbeid. I en bærende profesjonell relasjon er den gjensidige anerkjennelsen en forutsetning. Den innebærer at partene ser på hverandre som likeverdige subjekter på tross av at de er forskjellige som mennesker. Her vil omsorgen vises i måten man utfører arbeidet på (ibid:186). Løvlie Schibbye (1988:29) hevder at selvbevisstheten kun kan eksistere som et anerkjent menneske. Aamodt (1997:190) presiserer at det er gjennom anerkjennelse at ny erkjennelse oppstår. Partene erkjenner hverandre som subjekter for hverandre, og her ligger spiren til et intersubjektivt møte, som igjen bærer med seg et utviklingspotensial i forhold til modning følelsesmessig og sosialt.

3.4.2 Psykososialt arbeid med EMF

Det er utviklet mye relevant kunnskap om psykososialt arbeid med EMF etter bosetting. Dette handler om hvordan omsorgen best kan utøves, men også om vår kunnskapsforståelse, eller det Watters (2012:58) omtaler som omsorgens epistemologi. Lidén m.fl. påpeker at mye teori om barn og unge generelt, også kan overføres til arbeidet med EMF (Lidén m.fl. 2013:55). Det er dette Kohli (2008) tar opp i sin presentasjon av begrepene trygghet, tilhørighet og mestring i arbeidet med EMF. Når det gjelder selve omsorgen for EMF understreker Kohli (2007:1) at barn som skal etablere seg i et fremmet land: «They look for the re-emergence of order, peace and the rhythm of ordinary life. They look to a variety of skilled helpers in assisting them to find a sense of home again.» Dette behovet for omsorg, i form av skapt struktur og en gjenvinning av hverdagens rytme, blir dermed en sentral del av det å utøve omsorg i et bofellesskap (Lidén m.fl. 2013:55). Kohli (2007:25) hevder videre at dersom omsorgsoppdraget skal kunne utføres, må det skje innenfor rammen av en «companionship-based-practice». Companionship kan kort oppsummeres med det å være personlig i relasjonene til de mindreårige. En følelsesmessig relasjon er nødvendig, hvor tillit og en form for tilknytning kan oppnås (Lidén m.fl. 2013:56).

Rapporten «Avhengig og selvstendig» av Brit Oppedal m.fl. (2009) viser at de enslige mindreårige som har familiemedlemmer som sine nærmeste voksenkontakter, har mindre psykiske lidelser enn de som oppgir å ha offentlige ansatte som sine fortrolige personer. 74 % av de med familiemedlemmer som nærmeste fortrolige opplever at disse bryr seg om dem, og stoler på at de vil være der for dem i tiden fremover. Tilsvarende tall for de med offentlige ansatte som fortrolige personer er 57 %. I denne gruppen er utrygghetsfølelsen noe større, og depresjon er mer utbredt hos disse ungdommene. Usikkerheten rundt kontinuitet og gjensidighet i relasjonen kan her være med å skape en redsel for å bli forlatt og sviktet av denne omsorgspersonen (ibid.).

4 Drøfting

4.1 Resiliens i bofellesskap

I en forstand kan vi lure på om mange EMF allerede kvalifiserer til å kalles resiliente, av den grunn at de har klart å gjennomføre flukt og reise fra hjemlandet til Norge. Selv om reisen er over, kan også det nye livet i eksil by på store utfordringer, som medfører at ungdommenes motstandsdyktighet blir testet. Slik litteraturen viser, er det flere områder hvor sosialarbeideren kan være med å tilrettelegge for en styrking av ungdommenes resiliens (Waaktaar og Christie 2000:20). Dette vil nok betinge at man er oppmerksomt deltakende i ungdommenes liv. Et spørsmål vil da også bli om personalet i bofellesskapet besitter relevant kunnskap om resiliens, utviklingsbetingelser og psykisk helse, slik at de kan inngå i aktiv utviklingsstøttende omsorg, og gi sosial støtte (Engebrigtsen 2012:172). Johan Schwartz brukte i 1998 (referert fra Berg 2012:217) begrepet «det normale liv» for å illustrere mulighetsrommet som ligger mellom fortid og nåværende eksiltilværelse. Han er opptatt av det normale, i en situasjon hvor det meste annet oppleves unormalt. I stedet for å fokusere på tapene og bruddene, er han opptatt av potensialet som ligger i å gjenopprette et så normalt liv som mulig. Kanskje kan et fokus på at EMF tross alt er overlevende, bygge bro inn i en ny eksil-hverdag?

Vektleggingen av resiliens-styrkingens rolle i bofellesskapet, i forhold til mer direkte samtaleterapi, er et spørsmål som vil variere med individene. Mange EMF vil ha god nytte av forsterket innsats mot resiliensfremmende faktorer i dem selv og i miljøet. Samtidig må vi huske på at dette aldri må gå på bekostning av psykiatrisk behandling, i de tilfellene hvor situasjonen tilsier at dette er nødvendig (Bræin og Christie 2012:272). Vi har sett at en del ungdommer har psykiske plager også etter bosetting. Det kan for disse være nødvendig med oppfølging av spesialisthelsetjenesten, hvor psykoterapi for enkelte vil være hovedbehandlingen (ibid.). Levin snakker om å se «personen i situasjonen» (Levin 2004). I arbeid med EMF kan vi se at ungdom som har vært igjennom tilsynelatende like situasjoner, takler omstendighetene ulikt. Her ser vi kanskje litt av den virkning ulike resiliensfaktorer kan ha i ungdommenes liv. Disse kan som nevnt være individuelle, familiebaserte eller knyttet til nettverket. For eksempel kan en gutt takle selve det å måtte flykte relativt greit. Dette kan skyldes resiliensfaktoren at han ser en sammenheng og mening i alt som har skjedd. Samme gutten kan likevel takle det å være uten familie i Norge veldig dårlig. En som har et sterkt vennenettverk kan ha mye mindre plager knyttet til dette med ensomhet, men på den andre

siden kan han slite med nettopp minner fra flukten. Det kan handle om det faktum Borge påviste, at man kan være resilient mot en form for risiko, mens man takler en annen risiko veldig dårlig! (Borge 2010:157).

Et fokus innen psykososialt arbeid er det å se mulighetene, og ikke begrensningene (Berg 2012:217). Heller enn å fokusere på hva de vonde minnene består av, kan vi som sosialarbeidere hjelpe ungdommen til å finne ut hva som er klokt å gjøre når disse vanskelige tankene kommer. Dette overlevelsesfokus må ikke føre til en nedvurdering av de påkjenningene ungdommene har vært utsatt for. Det må derimot gi en retning for det livet som skal leves fremover. Gjennom kunnskap om både risikofaktorer og resiliensfaktorer vil vi kunne anerkjenne og gjøre ungdommenes erfaringer gyldige, slik Aamodt (1997:190) snakker om.

Ved å forholde oss aktivt til ungdommenes historier og erfaringer, i stedet for å sette merkelapper på dem, kan vi anerkjenne og virkeliggjøre deres opplevelser. Det er dette Bengtson er inne på, når hun omtaler terapi med ungdom, og sier at først når terapeutaen har gyldiggjort og anerkjent erfaringene, kan ungdommene selv erkjenne dem (Bengtson 2011:212). Sosialarbeideren har i kraft av sin kunnskap om både utviklingspsykologi, og om flyktningfeltet, en faglig plattform som gjør det mulig å intervenere i ungdommenes situasjon. Ved å legge premissene for livet i bofellesskapet, samtidig som en inntar en lyttende og åpen holdning til ungdommenes historier, kan vi skape en trygg base, hvor ungdommene får utviklingsstøttende omsorg, og får vokse som mennesker.

4.2 En betydningsfull voksenperson

En sentral beskyttelsesfaktor resiliensforskningen har kommet frem til, er som vi så, det å ha minst én betydningsfull person som har brydd seg reelt (Bengtson og Ruud 2012:189). For en sosialarbeider ansatt i et bofellesskap, kan det å tilby ungdommene å være «en god voksenkontakt», slik Bengtson og Ruud skriver om, være et viktig grunnlag for videre resiliens-styrking. Likevel må vi ta med oss det rapporten «Avhengig og selvstendig» viser, at de ungdommene som har en nær tillitsrelasjon til et voksent familiemedlem, har sterkere tillit til at disse voksenkontaktene virkelig bryr seg om dem, enn de med en ansatt som nærmeste fortrolige (Oppedal m.fl. 2009). På bakgrunn av dette kan det virke som om sosialarbeidere i

bofellesskap har en viktig utfordring i å skape tillit til at de virkelig er der for ungdommene og bryr seg reelt. På den andre siden vil det nok være naturlig at en profesjonelt ansatt har en annen type relasjon til ungdommene enn det et nært familiemedlem ville hatt. Spørsmålet blir hvor nært opp til en familie-konstruksjon vi ønsker at bofellesskapet skal være. Som Bengtson og Ruud sier: «Det å være en troverdig voksen må ikke forveksles med å være nær. Snarere tvert imot. Tydelige grenser og roller vil bidra til troverdighet.» (Bengtson og Ruud 2012:193). Dette samsvarer med resiliensforskningen som fremhever tydelighet og struktur som faktorer for resiliens (Waaktaar og Christie 2000:22). De gode strukturene og rammene som et bofellesskap kan tilby, vil dermed kunne skape grunnlag for trygghet, ro og resiliens. Rammer i seg selv kan nok ikke skape resiliens, men de åpner kanskje muligheten for sosialarbeideren, til å legge tilrette for at resiliens skal finne sted?

Sett fra et annet perspektiv kan funnene til Oppedal m.fl. (2009) tilsi at sosialarbeideren kunne gjøre ungdommen en tjeneste ved å gjøre seg selv overflødig som den nære tilknytningspersonen for ungdommen. Da ville arbeid med å etablere kontakt med gode voksenkontakter i lokalmiljøet være viktig. Disse personene kan bli trygge baser for ungdommene, hvor kontinuitet og stabilitet får lov å prege relasjonen også etter at kontakten med det offentlige gradvis tar slutt (ibid.).

Mange unge som har opplevd krig og traumatiske hendelser, kan ha problemer med søvnen (Bengtson og Ruud 2012:197). Derfor kan det å hjelpe ungdommene til å falle til ro om kvelden være et viktig tiltak for at de skal kunne takle sin hverdag. Søvn-problemer vil på sikt skape problemer i dagliglivet, og kan føre inn i en negativ og nedbrytende spiral. Det å skape gode kveldsritualer, der man kan roe seg litt ned før man legger seg, vil derfor være en oppgave sosialarbeideren bør være bevisst. I bofellesskap med mange ansatte i turnus, kan det tenkes at å skape trygghet og ro over kveldsstellet, blir mer utfordrende. Den første tiden i bofellesskapet, vil fokus rettes mot stabilisering av ungdommens daglige fungering og affektregulering (ibid.). Dette vil være en effektiv tilnærming til de traumatiske opplevelsene de eventuelt har med seg i den livssituasjonen de på dette tidspunktet befinner seg i.

I mottaksfasen kan det tenkes at omsorgspersonene kan oppleve ambivalens med tanke på å ta tak i ungdommenes traumer, så lenge ungdommene har sin søknad til behandling hos UDI. Dette vil si at de kan ha bodd ganske lenge i Norge, men likevel ha store tema de ikke har fått snakket om. Bevissthet rundt også dette perspektivet vil være viktig for en betydningsfull voksenkontakt. Sosialarbeideren kan ha et ønske om en rask «oppreising» av ungdommen etter traumatiske opplevelser. Står man da i fare for å hoppe bukk over tema ungdommen ønsker å samtale om? Her må vi ikke gjemme bort bitene i puslespillet, men hjelpe og tilrettelegge for at ungdommen får lagt brikkene på plass.

4.3 Mestring

Teori rundt resiliens viser at en viktig beskyttelsesfaktor er følelsen av å mestre noe. I et nytt land, med mye nytt å lære seg, både språklig og sosialt, kan det være lett å oppleve å ikke strekke til. Dersom en klarer å hjelpe ungdommene til det punktet hvor de får en opplevelse av å inneha nødvendige sosiale ferdigheter, vil vi kunne anta en klar resiliens-fremmende effekt. Et område å jobbe med i bofellesskapet, kan derfor være å bygge opp under ungdommenes selvstendighet, og dermed mestring og følelse av egenverdi (Bengtson og Ruud 2012:190). Selv om mestring og dyktighet er positive egenskaper å utvikle, må vi huske på at egenverdi er noe hver enkelt ungdom har fordi de er, ikke fordi de kan. Dette er et viktig prinsipp i FO's yrkesetiske grunnlagsdokument, hvor det påpekes at sosialarbeidere skal kjempe for individets ukrenkelige iboende menneskeverd (FO 2002). Å påpeke dette, og anerkjenne ungdommene for den de er akkurat nå, kan medvirke til å skape en stabil identitet, og plattform for videre resiliens-fremming. Denne anerkjennelsen vil kunne gå ut på å skape arenaer hvor EMF får vist frem de ressurser og evner de har med seg fra hjemlandet. Samtidig som det å lære seg å mestre norske koder vil kunne være til hjelp for EMF, må vi ikke glemme ressursene og verdien som ligger i barnas medbrakte kulturarv, og personlige egenskaper. Som Watters (2012) sier, har vi sett at ungdommene spiller en stadig tydeligere hovedrolle i egen migrasjon. Dette faktum er interessant med tanke på resiliens, fordi ungdommene ved å ha gjennomført reisen kan ha opparbeidet seg betydelig erfaring de kan nyttiggjøre seg av.

En gjennomgående linje i den miljøterapeutiske grunnstrukturen bør ifølge Bengtson og Ruud (2012:194) være tilrettelegging for fritidsaktiviteter og skolegang som muliggjør det å få

venner og utvikle en opplevelse av gruppetilhørighet. Dette kan igjen styrke deres interesser, hobbyer og stimulere til kreativitet, som alle ble beskrevet som tydelige resiliensfaktorer. Judy Kokkinn er inne på dette i sin bok «Profesjonelt sosialt arbeid», hvor hun skriver om «den sosiale sammenhengen». Det er viktig å la barna delta i skole- og nabolagsritualer som bursdagsselskaper, idrettsturneringer osv. På denne måten opplever de den sosiale sammenhengen som de trenger for å opprettholde tilhørighet i gruppene som er viktig for deres utvikling og sosialisering (Kokkinn 2005:122).

Kanskje kan tilrettelegging for utvikling av en identitet knyttet til mestring og trivsel også bidra til at «offer-identiteten» gradvis viskes bort? Identiteten vil eksempelvis kunne farges mer av «Muhammed-den gode fotballspilleren» enn «Muhammed-flyktingen». Brunvatne (2006:239) tar for seg faktorer som kan fremme mestringsevnen. Her fremhever hun det å ha en aktiv holdning til mestring av problemer, og aktiv holdning i forhold til å skape positive relasjoner til andre. Dermed kan det å hjelpe ungdommene til å unngå passivitet, men innta en aktiv livsholdning, være avgjørende i livsfasen ungdommene gjennomgår i bofellesskap.

Begrepet utviklingsstøttende omsorg, som Bengtson og Ruud (2012:190) her anvender, går ut på at man som voksenkontakt støtter opp under den samspillskompetanse som ungdommene allerede innehar. De skal utvikle seg, og voksenkontakten hjelper dem med å konsentrere seg om sine erfaringer og opplevelser. Samtidig gir den voksne erfaringene retning ut fra et voksenperspektiv på barnets situasjon. Det vil altså si at vi som sosialarbeidere i bofellesskap gjennom ord og handling kan bygge opp under en forståelse av ungdommen selv, slik at forståelsen etter hvert blir en del av hans «selv-andre-bilder», og en del av hans identitet (ibid.). Gjennom å attribuere ungdommenes handlinger til deres tilstand, utvikles deres evne til refleksjon over sitt eget liv, og dermed oppfatningen av hvem de selv er. På denne måten kan ny og sunnere identitet skapes. Lykkes sosialarbeideren på dette punktet, vil viktige resiliensfaktorer være til stede, for å se resiliens vokse frem i bofellesskapet.

4.4 Kontinuitet og sammenheng

Antonovsky (1988) har som utgangspunkt at belastninger hører med til livet. For å belyse hva som er helsebringende når det gjelder belastninger, bruker han begrepet «Sense of coherence». Dette betyr en opplevelse av mening og sammenheng. Det kan nok for en del

EMF oppleves vanskelig å se en slik sammenheng i livet, etter for eksempel flere år på flukt ulike steder. Selv om det tar tid å få full kjennskap til barnas historie, vil det være av betydning at man som sosialarbeider forholder seg til dem som den de er – med en historie bak seg, med en nåværende situasjon og en fremtid. Så hvordan kan vårt fokus bidra til at EMF opplever størst mulig grad av mening og kontinuitet i livet? I arbeidet med traumatiserte ungdommer kan et slikt fokus innebære å integrere livshendelser i en sammenheng som gir mening for ungdommen, og som gjenoppretter en følelse av kontinuitet (Waaktaar og Christie 2000:21).

Litteraturgjennomgangen viste at den mening barna tillegger en traumatisk hendelse, har stor betydning for videre utvikling (Borge 2010:135). Barn rasjonaliserer, og forsøker å finne en forklaring på sine traumatiske opplevelser. På den ene siden kan denne fortolkningen gi styrke, men den kan også svekke selvbildet og øke psykiske plager, for eksempel ved at ungdommene kan oppleve skyldfølelse (ibid.). Det å gi ungdommene støtte og hjelp til å lande sine fortolkningsprosesser på en god måte, kan dermed oppleves som resiliensstyrkende hos den enkelte ungdom. Kanskje kan vi her finne støtte fra såkalt narrativ teori. Dette handler om at «we create our self through story telling», slik Jansen (2011:46) uttrykker det. Ved å la ungdommene fortelle sine «tykke historier», og gi ungdommenes erfaringer retning, kan et nett av mening og kontinuitet ta form.

Det å ha et helhetssyn på mennesket er et viktig prinsipp for sosialarbeidere, ifølge FO's yrkesetiske grunnlagsdokument (FO 2002). For å ta hele mennesket på alvor, innebærer dette også å anerkjenne en åndelig side. Begrepet «åndelig omsorg» har de siste tiårene blitt stadig mer brukt (Tveit 2012:156). Tveit understreker at det i noen perioder av livet oppstår «grensesituasjoner» som kan aktualisere eksistensielle spørsmål og refleksjon over eget liv på en helt spesiell måte. Vi kan ut fra tidligere teori slå fast at situasjonene EMF har gjennomgått, kan oppleves som slike grensesituasjoner. Da vil det å ta ungdommenes åndelige behov på alvor, kunne være en fin grunn for videre refleksjoner om sammenhengen i eget liv. Samtidig kan dette området på mange måter være et «minelagt område». Religiøs tro kan som litteraturen viser, være en resiliensfaktor, ved at den kan skape en sammenheng i livet. Ved vonde opplevelser kan dette nettet av mening begynne å rakne, og det er derfor særlig viktig med varsomhet i slike samtaler med EMF. Jeg mener at ved også å ta den åndelige dimensjonen i ungdommenes liv på alvor, kan sosialarbeidere utvide sin betydning i

ungdommenes liv (Cocker og Allain 2013:91). På denne felles plattform, kan vi sammen med ungdommen skape rom for «sense of coherence» eller mening og sammenheng i EMF's liv.

Rapportene til Eide (2000) og Andersson (1994) peker på en sammenheng mellom migrantbarnas manglende kontakt med familiene i hjemlandet og psykososiale problemer i eksil. Dette er et interessant punkt, som krever våkenhet fra sosialarbeiderens side. Det er lett å tenke at det viktigste vil være å bygge opp et nytt nettverk i Norge, og dette har vi også sett er svært viktig. Likevel må vi ikke glemme, slik disse rapportene viser, at det faktisk vil være en stor styrke for barna å holde kontakt med gjenlevende slektninger og nettverk i hjemlandet. Disse relasjonene i hjemlandet kan virke positivt på motstandsdyktigheten med tanke på å mestre ensomhet, hjemlengsel og stress (Engebrigtsen 2012:176). Når undersøkelser av Oppedal m.fl. (2009) i tillegg viser at 2/3 av alenebarna frykter for hva som har skjedd med foreldrene i hjemlandet, er det klart at det å forsøke å holde kontakten med familie og nettverk i hjemlandet, kan være av stor betydning for dem. Marie Hessle går i sin doktoravhandling langt i å hevde at kontakten i de transnasjonale relasjonene er en forutsetning for en god oppvekst og etablering i mottakerlandet (Hessle 2009:122). Hvordan kan vi da tilrettelegge for at disse relasjonene kan opprettholdes i tiden i bofellesskap? På den andre siden kan det tenkes at kontakten med dette nettverket kan åpenbare konflikter, dårlige nyheter og forventninger som er vanskelige å innfri. Kan det tenkes at disse relasjonene leder inn i en situasjon hvor sosialarbeideren mister oversikt og påvirkningskraft?

Når Kahn og Antonucci i 1980 (referert fra Engebrigtsen 2012:173) snakket om konvoiene som følger en sårbar person gjennom livet, er det ikke snakk om en konvoi som er der konstant, men mer et nettverk som endrer karakter, og har utskiftninger fra tid til annen. Metaforen illustrerer hvor sentralt fellesskapet er for en sårbar ungdom, som er avhengig av beskyttende ringer av det litteraturen kaller «signifikante andre» (ibid., Kokkin 2005:130). Om vi fortsetter bildet med konvoiene kan vi si at i livene til mange EMF har nå store deler av konvoiene sunket eller kommet bort. Uten disse vil en sterk beskyttelsesfaktor være borte fra ungdommenes liv. Det vil i så måte være en oppgave for sosialarbeiderne å tilrettelegge for at nye konvoier blir opprettet. Spørsmålet blir da hvem de nye «signifikante andre» skal være?

Kanskje er det rimelig å anta at ungdommene har vært forsiktige med informasjonen rundt familiebånd i hjemlandet, mens asylsøknaden fortsatt var til behandling i UDI. Nå som

ungdommene har fått innvilget opphold og er bosatt, kan det føles mer trygt for dem å snakke åpent om sine slektninger og nettverk i hjemlandet, og i tillegg forsøke å kontakte disse via internet og telefon. Dersom sosialarbeideren i bofellesskapet tør å åpne for denne ressursen og resiliensfaktoren, vil man kunne få en viktig rolle, ved å lytte til historiene, og hjelpe til med å opprettholde de familieband som finnes. Det handler om å ta hele livet, med alle dets aspekter på alvor, både i fortid, nåtid og fremtid. Dette vil være en grunnlinje for all miljøterapeutisk arbeid fra sosialarbeiderens side (Bengtson og Ruud 2012:194). Dersom man klarer å skape denne meningen og sammenhengen i ungdommenes liv, vil vi kunne oppleve at resiliente unge voksne tar form.

5 Avslutning

I denne oppgaven har jeg sett på resiliens-fremmende arbeid blant enslige mindreårige i bofellesskap. Jeg har presentert teori om resiliens, og om hvordan resiliens kan styrkes. Videre har jeg belyst det å være enslig mindreårig flyktning. I tillegg har jeg sett på hva en sosialarbeiders rolle i et bofellesskap kan innebære. Jeg har videre knyttet disse 3 perspektivene sammen, og drøftet mulighetene for resiliens-styrking hos EMF i bofellesskap. Jeg har kommet frem til noen resiliensfremmende faktorer som virker særlig relevante for arbeidet med EMF i bofellesskap, og disse ble derfor gjennomgått i dybden. Dette var faktorene «En betydningsfull voksenperson», «Mestring» og «Kontinuitet og sammenheng». En tankevekker for meg har vært hvor sentralt litteraturen om EMF plasserer det å se hele ungdommenes liv, i fortid, nåtid og fremtid. Bare ved at de mindreårige får sine opplevelser gyldiggjort og annerkjent, kan de selv erkjenne hva de har gått gjennom og hvem de er i dag. Jeg har også sett på argumenter mot for mye fokus på resiliens-styrking. En særlig fare her er at dersom vi blir for ensidig fokusert på å styrke resiliens, kan vi stå i fare for å overse tegn på psykiske lidelser og traumer. Her må vi ha et dobbelt perspektiv: Innsats for at ungdommene skal utvikle resiliens over tid, og samtidig henvise til akutt behandling hos terapeut og lege hvor det trengs. Sosialarbeiderens rolle i et bofellesskap er i dag i stor grad å tilrettelegge for at resiliens kan ta plass i ungdommenes liv. I denne oppgaven har jeg drøftet hvordan det kan gjøres i praksis. Dette er et arbeid som vil kreve bevissthet og profesjonalitet fra sosialarbeiderens side. Så spørres det da, om den enkelte sosialarbeider klarer å opparbeide seg denne kompetansen?

Litteraturliste

Aamodt, L.G. (1997). *Den gode relasjonen – støtte, omsorg eller anerkjennelse?* Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Antonovsky, A. (1988). *Unravelling the Mystery of Health*. San Francisco, London: Jossey-Bass Publishers.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet, helse- og omsorgsdepartementet (2007). *Nasjonal strategiplan for arbeid og psykisk helse 2007-2012*. Hentet 30.januar 2014 fra <http://www.regjeringen.no/upload/HOD/Vedlegg/Planer/I-1127%20B.pdf>

Barnevernloven. *Lov av 17. juli 1992 nr 100 om barneverntjenester*.

Bengtson, M. (2011). Den unges prosjekt. I: A. Von der Lippe og M.H Rønnestad (red.). *Det kliniske intervjuet. Bind 2. Praksis med ulike klientgrupper*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Bengtson, M. og Ruud, A. K. (2012). Utviklingsstøttende omsorg i mottaksfasen. I: K. Eide (red.). *Barn på flukt – Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Berg, B. (2012). Fra et liv på vent til bosetting i kommunene. I: K. Eide (red.). *Barn på flukt – psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Borge, A.I.H. (2007). *Resiliens i praksis: Teori og empiri i et norsk perspektiv*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Borge, A.I.H. (2010). *Resiliens: Risiko og sunn utvikling*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Brunvatne, R. (2006). *Flyktninger og asylsøkere i helsetjenesten*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Bræin, M.K. og Christie, H.J. (2012). Terapi med enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere. I: K. Eide (red.). *Barn på flukt – psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Cocker, C. og Allain, L. (2013). *Social work with looked after children*. London: Sage publications.

Dalland, O. (2012). *Metode og oppgaveskriving*. 5. utg. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Eide, K. (red.) (2012a). *Barn på flukt – Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Eide, K. (2012b). Hvem er de enslige mindreårige flyktningene? I: K. Eide (red.). *Barn på flukt – psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Eide, K. (2012c). Omsorg, utvikling og alderens betydning. En kunnskapsoversikt. I: K. Eide (red.). *Barn på flukt - Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Eide, K. og Broch, T. (2010). *Enslige mindreårige flyktninger: Kunnskapsstatus og forskningsmessige utfordringer*. Oslo: Regionsenter for barn og unges psykiske helse.

Eide, K. og Lidén, H. (2012). Mottak av enslige mindreårige asylsøkere. I: M. Valenta og B. Berg (red.). *Asylsøkere i velferdsstatens venterom*. Oslo: Universitetsforlaget.

Engebrigtsen, A.I. (2012). Omsorg og barn utenfor barndommen. I: K. Eide (red.). *Barn på flukt – psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

FO (2002). *Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere*. Oslo: Fellesorganisasjonen.

Havnen, K.J.S. (2013). *Mellom psykisk helse og barnevern. Ein studie av psykiske vanskar hos barn plasserte utanfor heimen; førekomst, variasjon og utvikling*. Trondheim: NTNU. (Doktoravhandling)

Hessle, M. (2009). *Ensamkommande men inte ensamma. Tioårsuppföljning av ensamkommande asylsökande flyktningebarns livsvillkor och erfarenheter som unga vuxna i Sverige*. Stockholm: Stockholms universitet. (Doktoravhandling)

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDI). *Barna først (2009)*. Hentet 21. mars 2014 fra www.imdi.no/Documents/Innstikk/barnaforst.pdf

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDI). *Bosetting av enslige mindreårige flyktninger (2014)*. Hentet 10. mars 2014 fra <http://www.imdi.no/no/Bosetting/Enslige-mindrearige/>

Jacobsen, D. I. (2010). *Forståelse, beskrivelse og forklaring. Innføring i metode for helse- og sosialfagene*. 2. utg. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Jansen, A. (2011). *Young people in residential care. Narrative engagement and processes of subjectivation*. Oslo: Universitetet i Oslo. (Doktoravhandling)

Kohli, R.K.S. (2007). *Social work with unaccompanied asylum seeking children*. Hampshire: Palgrave Macmillan.

Kohli, R.K.S. (2008). The meaning of Safety, Belonging and Success for Unaccompanied Asylum-Seeking Children. Rt Hon Lord Justice Thorpe & S, Singer (red.). *Integrating Diversity. The collected papers of the 2007 Interdisciplinary Conference*. Bristol: Family Law.

Kokkinn, J. (2005). *Profesjonelt sosialt arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget.

Levin, I. (2004). *Hva er sosialt arbeid?* Oslo: Universitetsforlaget.

Lidén, H., Eide, K., Hidle, K., Nilsen, A.C.E. og Wærdahl, R. (2013). *Levekår i mottak for enslige mindreårige asylsøkere*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Løvlie Schibbye, A.L. (1988). *Familien: Tvang og mulighet*. Oslo: Universitetsforlaget.

NOU 2011:10. *I velferdsstatens venterom: Mottakstilbudet for asylsøkere*. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet. Hentet 4. mai 2014 fra

<http://www.regjeringen.no/pages/16540059/PDFS/NOU201120110010000DDDPDFS.pdf>

Oppedal, B., Seglem, K.B. og Jensen, L. (2009). *Avhengig og selvstendig. Enslige mindreårige flyktningers stemmer i tall og tale*. Oslo: Folkehelseinstituttet. Hentet 10. mars 2014 fra

http://www.imdi.no/Documents/Rapporter/FHI_rapport_Avhengig_og_selvstendig_Enslig_mindreaarige_flyktningers_stemmer_i_tall_og_tale.pdf

Oppedal, B., Seglem, K.B., Jensen, L. og Haukeland, Y. (2011:8). *Etter bosettingen: Psykisk helse, mestring og sosial integrasjon blant ungdom som kom til Norge som Enslige Mindreårige Asylsøkere*. Oslo: Folkehelseinstituttet.

Putnam, R. (2000). *Bowling alone. The collapse and revival of the American community*. New York: Simon & Schuster.

Stang, E.G. (2012). Barns stilling i utlendingsloven. I: K. Eide (red.). *Barn på flukt – psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

St.meld. nr 27 (2011-2012). *Barn på flukt*. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet.

UDI (2001). *Rundskriv 2001-067 – Enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger som forsvinner fra mottak*. Hentet 28. april 2014 fra <http://www.udiregelverk.no/no/arkiv/udi-rundskriv/rs-2001-067/>

UDI (2014). *Asylsøknader enslige mindreårige asylsøkere i 2013*. Hentet 10. mars 2014 fra <http://www.udi.no/templates/Statistikk.aspx?id=9832>

UNHCR, UNICEF og Den Internasjonale Redd Barna-alliansen (2009). Statement of Good Practice, 4. utgave. Separated Children in Europe Programme.

Varvin, S. (2003). *Flukt og eksil*. Oslo: Universitetsforlaget.

Waaktaar, T. og Christie, H. J. (2000). *Styrk sterke sider. Håndbok i resiliencegrupper for barn med psykososiale belastninger*. Oslo: Kommuneforlaget.

Waaktaar, T., Torgersen, S. og Christie, H.J. (2007). Resiliens og intervensjon. I: A.I.H. Borge (red.). *Resiliens i praksis*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Watters, C. (2008). *Refugee children: Towards the next horizon*. Abingdon: Routledge.

Watters, C. (2012). Enslige flyktningbarn – en teoretisk og internasjonal oversikt. I: K. Eide (red.). *Barn på flukt – psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Øien, C. (2010). *Underveis. En studie av enslige mindreårige asylsøkere*. Oslo: Fafo. Hentet 20. mars 2014 fra <http://www.fafo.no/pub/rapp/20164/20164.pdf>